

Промовирање на даночна одговорност преку увид во
однесувањето на даночните обврзници

*Случај: Данок на имот во избрани пилот општини во Северна
Македонија – фаза прва*

Проектот е финансиран од
Европската Унија

Проектот е имплементиран од
Центар за Економски Анализи

**Промовирање на даночна одговорност преку увид во
однесувањето на даночните обврзници:**
**Случај: Данок на имот во избрани општини во Северна Македонија
– фаза прва**

ЦЕНТАР ЗА ЕКОНОМСКИ АНАЛИЗИ (ЦЕА)

Проект за даночна одговорност – кон граѓанска одговорност и одговорни даноци

Веб страница:
www.cea.org.mk

Проектот е финансиран од Европската Унија

Оваа публикација е изготвена со помош на Европската Унија. Содржината на публикацијата е единствено одговорност на авторите и на никаков начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата на Европската Унија.

Март 2021, Скопје

Проект за даночна одговорност – Кон граѓанска одговорност и одговорни даноци

Проект за даночна одговорност – Кон граѓанска одговорност и одговорни даноци

Овој документ е дел од Проектот за даночна одговорност – кон граѓанска одговорност и одговорни даноци, спроведуван од Центар за економски анализи - ЦЕА, а финансиски поддржан од Европската Унија, преку Европскиот инструмент за демократија и човекови права (ЕИДХР).

Оваа публикација е изготвена со помош на Европската Унија. Содржината на публикацијата е единствено одговорност на авторите и на никаков начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата на Европската Унија.

Имплементира:

Центар за економски анализи (ЦЕА)

Изготвил:

Центар за економски анализи (ЦЕА)

Издавач:

Центар за економски анализи (ЦЕА)
бул. Јане Сандански 63/3
1000 Скопје, Република Северна Македонија
info@cea.org.mk, www.cea.org.mk

Автор:

Центар за економски анализи (ЦЕА)

Благодарност:

За целокупниот процес на спроведување се заблагодаруваме на Општините кои беа дел од првата фаза во истражувањето, а посебно на посветените тимови во адекватните Општини за нивната постојана поддршка и придонес за целиот процес на подготовка и спроведување на активностите, без кои оваа активност немаше да биде спроведена со ваков квалитет.

Содржина

Клучни заклучоци	5
Вовед	6
Методологија и пристап	9
1. Резултати од пилотирањето на опсервацијата на однесувањето на даночните обврзници	14
1.1. Ефект на зголемување на приходите на општините кумулативно	14
1.2. Ефектот на различните видови на пораки врз однесувањето на даночните обврзници	15
1.3. Ефектот на различните видови на пораки врз однесувањето на даночните обврзници по пол	18
1.4. Ефектот на различните видови на пораки врз однесувањето на даночните обврзници по возраст	19
2. Можности за зголемување на приходи преку влијаење на однесувањето	21
3. Сумарни заклучоци	22
Листа на референци и користени материјали	26
ПРИЛОГ: Писма кои се доставени со бихевиорална порака до обврзниците	27

Табела 1 Стратификација на примерокот по пол	10
Табела 2 Стратификација на примерокот по возраст.....	10
Табела 3 Ефектите од третирање со различните видови на пораки кај даночните обврзници со реакција на целосно плаќање на обврската.....	16
Табела 4 Ефектите од третирање со различните видови на пораки кај даночните обврзници со реакција на делумно плаќање на обврската.....	17
Табела 5 Ефектите од третирање со различните видови на пораки кај даночните обврзници врз вредноста на обврските	17
Табела 6 Ефектите од третирање со различните видови на пораки кај даночните обврзници по пол	18
Табела 7 Ефектите од третирање со различните видови на пораки кај даночните обврзници по возраст	19

Графикон 1 Фази во спроведувањето на интервенцијата	9
Графикон 2 Вкупни и сопствени приходи во три пилот општини (2015-2019)	11
Графикон 3 Приходи од даноци и учество во Сопствени приходи (2015-2019).....	11
Графикон 4 Структура на приходите од даноци (2015-2019)	12
Графикон 5 Приходи од даноци на имот (2015-2019).....	13
Графикон 6 Стапка на реализација на планираните приходи од даноци на имот кај пилот општините (2015-2019)	13
Графикон 7 Ненаплатени побарувања за данок на имот – ефекти кај примерок.....	14
Графикон 8 Ефектите од третирање со различните видови на пораки кај даночните обврзници.....	15
Графикон 9 Приходи од данок на имот од физички лица и даноци на имоти – претпоставка за национално ниво	21

Кратенки

ЕИДХР - Европски инструмент за демократија и човекови права
ЕЛС – Единица на локална самоуправа
ЕУ – Европска Унија
МКД – македонски денари
РСМ – Република Северна Македонија
ЦЕА – Центар за економски анализи

Клучни заклучоци

- **Најголемо влијание кај даночните обврзници со повеќегодишни неплатени обврски за данок на имот, има “заканувачката” порака, додека со помало влијание се пораките за општествената норма на почитување на даночните обврски и јавното добро:**
 - 11,6% од обврзниците целосно ја подмириле заостанатата обврска, по добивање на писмо со заканувачка порака,
 - 10,0% од обврзниците целосно ја подмириле својата обврска откако им е испратена порака со влијание врз нивните општествени вредности,
 - 8,8% од обврзниците целосно ја подмириле својата обврска откако им е испратена порака за поттикнување на одговорност кон јавното добро.
- **Просечната вредност на заостанатата обврска за данок на имот по третирање со пораките за поттикнување на даночната одговорност се намалила за 636 денари.**
 - Просечната вредност на заостанатата даночна обврска за данок на имот по обврзник пред да биде третиран изнесувал 10.558 денари, додека по испраќањето на писмата и постапувањето од страна на обврзниците, се намалил во просек за 636 денари. Најголемо просечно намалување се бележи кај обврзниците третирани со заканувачка порака, кај кои просечната обврска се намалила за 804 денари.
- **Различните видови на пораки различно влијаеле на лицата од женски и машки пол**
 - Во просек 7,8% од жените и 10,5% од мажите, кои добиле една од пораките, целосно го подмириле заостанатиот долг за данок на имот.
 - 10,4% од даночните обврзници од женски пол кои добиле писмо со порака за општествена норма целосно ги платиле своите обврски, како и 10% од мажите кои добиле писмо со иста порака. Поттикнување на однесувањето со порака за јавното добро како вредност речиси немало никакво влијание врз даночните обврзници од женскиот пол во која група само 4% го платиле долгот наспроти мажите со иста порака каде 9,6% од лицата со машки пол реагирале со плаќање на обврската.
 - Заканувачката порака има ефект и кај двата пола, но во помала мера кај жените отколку кај мажите.
- **Различните видови на пораки различно влијаеле и на даночните обврзници од различна возраст**
 - Кумулативно, во просек 11,3% од средната возрастна група на третирани даночни обврзници, меѓу 35 и 55 години, го подмириле долгот за данок на имот. Даночните обврзници од најмладата возрастна група (под 35 години) 5,6% го платиле заостанатиот долг и 8,3% од највозрасната група на даночни обврзници (над 55 години) го платиле заостанатиот долг.
- **Сите три дизајнирани пораки имаат влијание врз наплатата на заостанатите побарувања за данок на имот од физички лица кај пилот општините.**
 - Преку пораките кои влијаат на однесувањето на даночните обврзници не само што се поттикнува подмирување на подолго заостанатите обврски, туку може да се користат и за поттикнување на навремено и редовно плаќање на различни даночни обврски. Преку унапредена комуникација може да се поттикне навремено и јасно информирање на даночните обврзници за работата на општината и постепено да се влијае на унапредување на даночниот морал на релативно ефтин и брз начин за прибирање на планираните приходи без промена на регулативата.
- **Примената на прикажаниот пристап на комуникација на ниво на сите општини во РСМ би ги зголемила сопствените приходи на ЕЛС за дополнителни 1,4%, а вкупните приходи за 0,5%. Оттука, фискалната автономност на општините преку ваква интервенција (ceteris paribus), би се зголемила за 0,5 процентни поени.**
- **Посебните карактеристиките на даночните обврзници се информација која треба да ја анализира секоја општина, а врз основа на која може да влијание врз унапредување на моралот на даночните обврзници.**
 - Резултатите од PROBIT регресијата покажуваат статистичка значајност на комуникацијата преку влијаење на однесувањето со различни пораки. Разликите во ефектите кај различните општини потврдуваат дека секоја општина има даночни обврзници со различни профили и карактеристики кои можат да се користат во креирање на модел на алтернативна и флексибилна комуникација со даночните обврзници.

Вовед

Овој документ е подготвен во рамките на Проектот за даночна одговорност¹ во кој меѓу другото се спроведува(ат) пилот тестирања на влијанието на однесувањето на даночните обврзници за доброволно плаќање на даночните обврски. Тестирањата се спроведуваат преку различни пораки за поттикнување на даночната одговорност за плаќање на даночните обврски преку бихевиористички пристап како алатка за зголемување на наплатата на локалните даноци т.е. данокот на имот спроведен во неколку општини во Северна Македонија.

Многу земји во развој се соочуваат со низа предизвици за зголемување на приходите, меѓу кои мала даночна основа/база, значителен неформален сектор, слабо управување со системот на даноци, слаб административен капацитет, ниски приходи по глава на жител, ниски нивоа на домашни заштеди и инвестиции и избегнување на плаќање на даноците. Зголемувањето на фискалните приходи бара воспоставување на ефикасен и ефективен даночен систем но, и примена на мерки за подобрување на степенот на доброволно подмирување на обврските на даночните обврзници и нивниот даночен морал како и подобрување на степенот на обученост и капацитет на даночната администрација.

Северна Македонија е рангирана на шестото место за најсиромашни земји во Европа² и спаѓа во групата на земји со средно висок доход. Во просек, се собира околу 17% од БДП во даночни приходи, споредено со земјите од ЕУ каде што овој сооднос е во рамки на 25-50% од БДП.³ За носење на добра даночна политика треба да се разгледуваат барем следните категории: еднаквост и правичност, сигурност, ефективна даночна администрација, безбедност на информациите, даночната неутралност, економскиот раст и ефикасност, транспарентност и видливост, минимален даночен јаз и отчетност пред даночните обврзници, владеење на правото. Но, една друга димензија исто така заслужува да биде истражена, а тоа е даночната одговорност и даночниот морал.

На локално ниво, даночните приходи⁴ учествуваат со 24,9% во вкупните приходи на единиците на локална самоуправа во 2019 година⁵. Општините во РСМ во 2019 година кумулативно генерирале вкупно 8,935 милијарди денари од локални даноци. Вкупно прибрани се 3,26 милијарди денари од даноци на имот, од кои 1,46 милијарди денари приходи од данок на имот.

Бихевиористичкиот пристап како алтернативен начин на комуникација помеѓу општината и даночните обврзници тестира комуникација која е различна и поинаква од „класичната“ комуникација која вообичаено се практикува во РСМ, и тоа преку издавање на Решение за данок на имот, (и евентуално) издавање на Опомена за извршување, со цитирање на член од Законот за даноците на имот, а во поретки случаи и постапка на присилна наплата односно извршување на неплатениот долг.

Традиционалните гледишта со примена на ваквите стратегии за доброволно почитување на даночните обврски преовладувале во минатиот век, кога работата на даночната администрација се гледала само како откривање на затајувачите на данокот, со цел да се казни таквото однесување.

¹ Повеќе за проектот и повеќе студии и анализи види на: <https://cea.org.mk/proekt-za-danochna-odgovornost-kon-graganska-odgovornost-i-odgovorni-danotsi/>

² <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/poorest-countries-in-europe>

³ Анализа на даночен морал – Центар за економски анализи <https://cea.org.mk/wp-content/uploads/2020/06/0.-Analiza-na-danocen-moral-DETERMINANTI-CEA-28052020-so-CIP-2.pdf>

⁴ Даночни приходи на ЕЛС се даночните приходи според економска класификација во група 71

⁵ 2017 учеството на даночните приходи во вкупните приходи на ЕЛС е 25,7%, 2018 е 23,7%

Ваквиот пристап за ефективност на работата на даночните управи се смета за „застарен“ и неиновативен.

Застарениот пристап на комуникацијата во комбинација со ниското ниво на партиципативност на граѓаните при носењето на одлуките во трошење на средствата од прибраните даноци, како и ниското ниво на отчетност на локалната самоуправа во РСМ, води до релативно низок даночен морал кај даночните обврзници - рефлексивна на однесувањето поттикната од институционални фактори.

Од друга страна пак, предизвиците на единиците на локална самоуправа (ЕЛС) во сферата на финансирањето и процесот на прибирањето на даноците, вклучително и данокот на имот, исто така се фактори кои се рефлектираат во ефикасноста и ефективност на системот на управување со даноците на локално ниво.

Даноците на имот се група на даночни приходи кои се дел од сопствените извори на финансирање за општините кои може да растат со зголемување на даночниот напор и/или со менување на даночните стапки.

Општините во РСМ релативно лесно го администрираат данокот на имот, а податоците покажуваат дека ЕЛС на Северна Македонија го зголемуваат даночниот напор и наплатата на приходите од даноците на имот во изминатиот период. Последиците од тековната Ковид-19 пандемија секако имаше општ негативен ефект врз прибирањето и наплатата на даноците на имот. Во 2020 година прибраните приходи од даноци на имот кумулативно за сите општини се намалиле за 8%, или помалку 259,8 милиони денари споредено со претходната 2019 година.

Даночната стапка за данокот на имот во РСМ се движи пропорционално од 0,1% до 0,2% на пазарната вредност на имотот и најголем дел од ЕЛС се одлучуваат за најниската стапка на оданочување. Ретко која ЕЛС донела одлука за повисока стапка на оданочување, пред сè поради политичката сензитивност од воведувањето на политика на повисоко оданочување на имот, не толку заради неможност на граѓаните за плаќање на повеќе данок туку заради нискиот степен на транспарентност и отчетност и доверба во институциите⁶.

Овој документ има за цел да ги нотира резултатите од ефектите од спроведеното социо-економско истражување преку примена на експеримент од областа на економијата на однесување или бихевиористички поттикнувања, кај даночните обврзници на данок на имот, физички лица кои не ги подмириле своите обврски во подолг период кај три пилот општини во РС Македонија.

Наодите во овој извештај се однесуваат на наодите од спроведен процес во текот на 2020 година, со цел да се утврди дали влијаењето врз даночните обврзници преку доставување на различни писма со пораки, имаат ефект во поттикнување на даночната одговорност, потоа, дали постои значајна разлика во ефектите во зависност од видот на пораката и дали одредени социо-демографски карактеристики влијаат врз реакцијата од таквите поттикнувања.

Преку претходно идентификуваните детерминанти на даночна одговорност на македонските граѓани како и идентификување на одредени карактеристики според социо-демографски белези, беа креирани посебни пораки за даночните обврзници кои имаат заостанати даночни обврски за данокот на имот⁷.

⁶ Во текот на 2021 се дискутираат можни измени на законот за даноците на имот каде е можно измена и на стапките на оданочување

⁷ Види повеќе во ЦЕА публикациите: <https://cea.org.mk/analiza-na-faktorite-na-danochniot-moral/> и <https://cea.org.mk/wp-content/uploads/2020/06/0.-Tax-payer-profile-socio-demo-economic-analysis-FINAL-CIP-08062020.pdf>

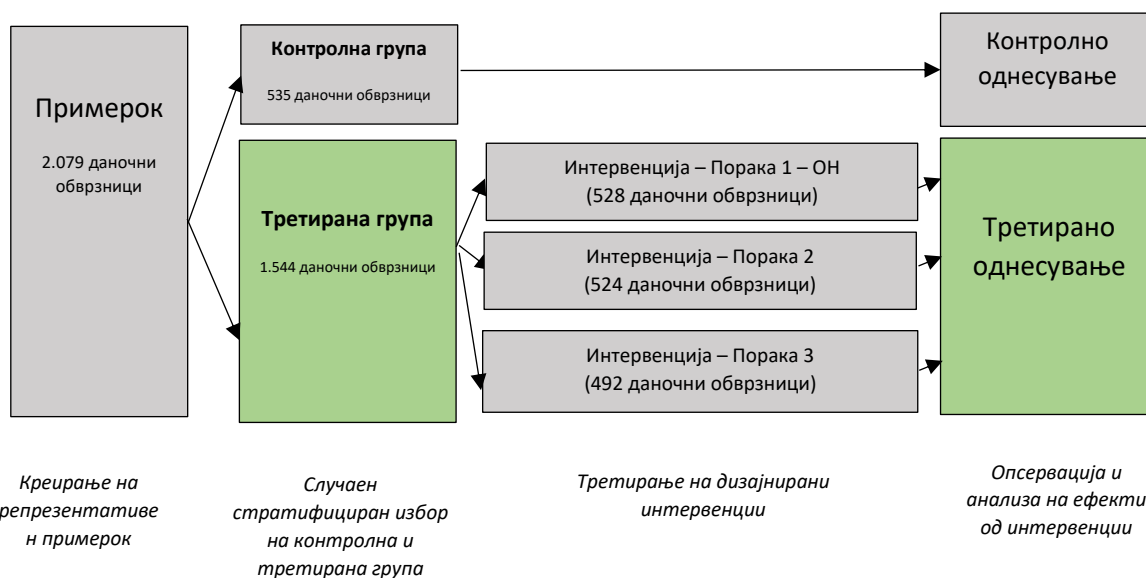
Данокот на имот беше земен како основа за опсервација како најсоодветен за примена на локално ниво поради карактеристиките на данокот, како што е целосното администрирање на локално ниво, неговата повторливост, регресивноста и нееластичноста на данокот на имот. Од друга страна пак, еден од предизвиците на општините се ненаплатените побарувања за локални давачки меѓу кои и данокот на имот (обемот и значајноста на ненаплатените побарувања е различен кај различни ЕЛС во РС Македонија)⁸.

⁸ Повеќе за предизвиците кај локалните даноци види овде: <https://cea.org.mk/predizvitsi-vo-sistemot-za-lokalni-danotsi-kaj-opshtinite-vo-severna-makedonija-fokus-na-danokot-na-imoto/>

Методологија и пристап

Пристапот и методологијата кои се користат за т.н. поттикнувања на однесувањето (behavioural nudges) во даночното однесување се базираат на пристапот случаен контролиран опит (randomized controlled trial) организирано во неколку фази: 1) подготовка на методологијата и дизајн, 2) спроведување на интервенцијата 3) анализа на резултати.

Графикон 1 Фази во спроведувањето на интервенцијата

Во периодот од јуни 2020 година во три општини од Северна Македонија даночните доспеани побарувања од данок на имот само од физички лица кај селектираните општини изнесуваа вкупно 50.482.488⁹ денари. Апсолутниот број на даночни обврзници со наведените карактеристики изнесува 17.762 даночни обврзници.

Од овие даночните обврзници (вкупно 17.762) избран е репрезентативен примерок од илјада лица, поделени по случаен стратифициран избор (по пол и возрасни групи¹⁰) во четири групи:

- 1) Даночни обврзници кои добиле писмо со порака со општествена норма
- 2) Даночни обврзници кои добиле писмо со порака за јавно добро
- 3) Даночни обврзници кои добиле писмо со заканувачка порака
- 4) Контролна група – даночни обврзници кои не би добиле писмо со порака т.е. третирани како вообичаено¹¹;

⁹ Кумулативните ненаплатени а доспеани побарувања на пилот општините се збир на вкупните а не само кај третираните даночни обврзници и постојат варијации, односно за поголем број на даночни обврзници се замени во предвид само кумулативни побарувања по даночен обврзник во висина над три илјади денари и за период од 2013 година до 2019 година. Оттука кумулираните побарувања за данок на имот од физички лица со помал износ, како и за подолг период се повисоки и се проценети на над 119 милион денари.

¹⁰ Стратификацијата се базираше соодносот на мажи жени во вкупната популација за истражувањето, односно даночни обврзници со заостанат долг за данок на имот, и на возрасната структура во три возрасни групи од 18-35 возраст, од 36-55 години возраст, и над 56 години возраст.

¹¹ За формата на доставените писма види во прилог

Писмата со пораки беа доставени заедно со Решението за данок на имот за 2020 година во периодот меѓу јули и септември во зависност од општината. Поради условите на пандемија со Ковид-19, доставата беше одложена и/или продолжена, за разлика од вообичаениот период на достава кој вообичаено се врши по истекот на месец март за тековната година. Поради истите причини и евидентирањето на наплатата беше продолжено се до крајот на годината. Оттука, ефектите се направени со едно мерење без можност да се видат временски интервали на ефектите доколку истите би биле присутни.

Примерок и стратификација

Вкупниот број на примерокот (избрани даночни обврзници со заостанат неплатен долг за данок на имот на кои им е доставено писмо со една од трите пораки) за избраните општини изнесува 2.079 даночни обврзници, од кои 1.544 даночни обврзници се третирани со порака и останатите 535 даночни обврзници се дел од контролната група. Од вкупната популација на даночни обврзници кои имаат неплатена даночна обврска за подолг период која е со апсолутен број од 17.762 даночни обврзници, примерокот учествува со 11,7% од таргет популацијата.

Ваквата репрезентативност покажува подложност на статистичка грешка од +/-2% со прифатливо ниво на доверба од 95%. Примерокот е стратифициран во сооднос на популацијата¹² по пол и по возраст, па оттука, соодносот на примерокот по пол е 86% мажи наспроти 14% жени, а по возраст соодносот е лица на возраст помеѓу 19-35 години е 2%, помеѓу 36-55 години е 23%, и над 55 години е 75%.

Реакцијата на третираната група се анализира вкупно за целиот примерок, по вид на третирање во споредба со контролна група, по возрасни групи и по пол.

Табела 1 Стратификација на примерокот по пол

Примерок	Вкупно	жени	мажи
Обврзници третирани со писмо 1 - општествена норма	528	67	461
Обврзници третирани со писмо 2 - јавно добро	524	75	449
Обврзници третирани со писмо 3 – заканувачко	492	76	416
Обврзници - контролна група	535	80	455
Вкупно	2.079	298	1.781

Табела 2 Стратификација на примерокот по возраст

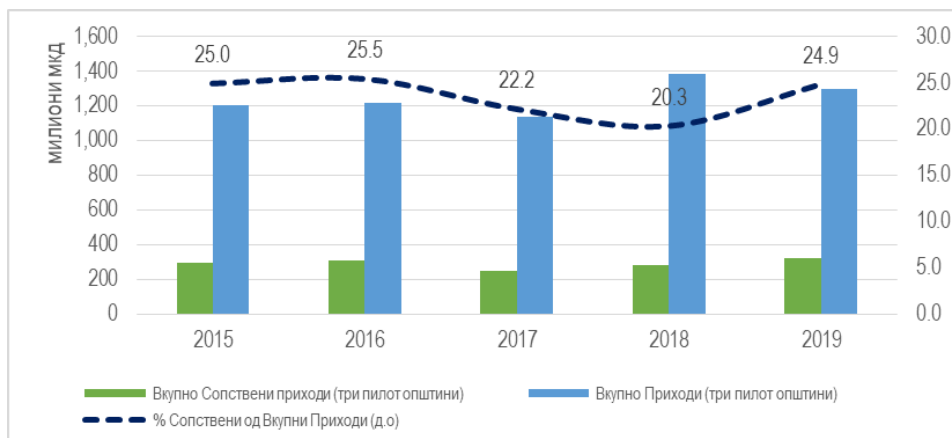
Примерок	Вкупно	Возраст 18-35 години	Возраст 36-55 години	Возраст над 56 години
Обврзници третирани со писмо 1 - општествена норма	528	9	112	407
Обврзници третирани со писмо 2 - јавно добро	524	10	121	393
Обврзници третирани со писмо 3 – заканувачко	492	10	122	360
Обврзници - контролна група	535	7	123	405
Вкупно	2.079	9	112	407

¹² Популација овде се однесува на популација на истражување, и се однесува на сите даночни обврзници за данок на имот кои имаат доспеана, а неподмирена даночна обврска за данок на имот и се физички лица

Структура на приходите кумулативно на пилот општините

Во последните пет години (во периодот за 2015 до 2019 година), сопствените приходи на општините во просек учествуваат со 23,5% во вкупните приходи на општините (кумулативно на пилот општините). Уделот на сопствените во вкупните приходи кумулативно за трите општини е релативно стабилен во последните пет години, со позначаен пад во 2017 и во 2018 година кога уделот е 22% и 20% соодветно, како резултат на повисоки вкупни приходи, и пониски сопствени приходи. Во 2019 година, учеството на сопствените приходи во вкупните приходи изнесува 23,5% додека трансферите од централната власт учествуваат со 73,9%¹³.

Графикон 2 Вкупни и сопствени приходи во три пилот општини (2015-2019)

Извор: пресметки на авторот, податоци од Трезор на РСМ, Министерство за финансии

Даночни приходи

Даночните приходи на општините опфаќаат: данок од доход, од добивка и од капитални добивки; даноци на имот; даноци на специфични услуги и такси на користење или дозволи за вршење дејност.

Во последните пет години, вкупните даночни приходи на општините (три пилот) не бележат зголемување. Од 230 милиони денари во 2015 година, во 2019 изнесуваат 226 милиони денари, а поголем пад се забележува во 2017 година.

Приходите од даноци во периодот од 2015 до 2019 година во просек учествуваат со 18% во вкупните даноци. Учеството пак на приходите од даноци во сопствените приходи на општините во просек за трите општини за дадениот период изнесува 74% и се намалува постојано, од максимални 77% во 2015 година, на 70% во 2019 година. Додека во апсолутна вредност забележлив е променлив тренд на приходите од даноците и во значајна мера го следи движењето на националната економската активност.

Графикон 3 Приходи од даноци и учество во Сопствени приходи (2015-2019)

¹³ Според економска класификација на приходите, кумулативно за трите општини

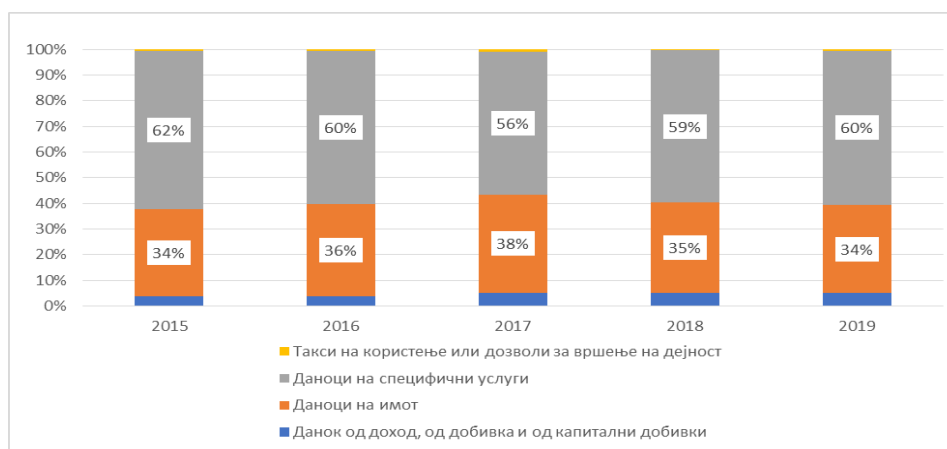
Извор: пресметки на авторот, податоци од Трезор на РСМ, Министерство за финансии

Приходите на општините од даноци вкупно учествуваат во просек со 18% во вкупните приходи на локалната власт во последните пет години, и нивното учество покажува тренд на намалување, од учество од 19% во 2015 година, до 20% во 2017, па намалување на 13% и 16% во 2018 и 2019 година.

Структура на приходите од даноци

Најголемо учество во даночните приходи на пилот општините имаат *Даноците на специфични услуги* кои ги вклучуваат даноците од уредување на земјиште, кои во просек земаат 60% во структурата на приходи од даноци, додека останатото учество од околу 35% се од даноците на имот. Приходите од даноците на имот во вкупните приходи на општините учествуваат со околу 6-7%.

Графикон 4 Структура на приходите од даноци (2015-2019)

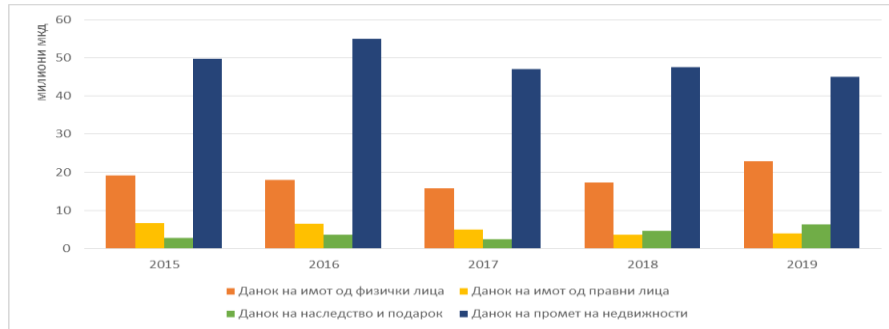
Извор: пресметки на авторот, податоци од Трезор на РСМ, Министерство за финансии

Структура на даноците на имот

Приходите од даноците на имот ги сочинуваат данокот на имот од физички лица, данокот на имот од правни лица, данокот на наследство и подарок, данокот на промет и недвижности и каматата за ненавремено плаќање на данокот на имот.

Прибраниот приход од данок на промет со недвижности споредено со прибраниот приход од данок на имот, кумулативно во пилот општините е неколкукратно поголем (меѓутоа ваквата констатација варира од општина до општина и зависи од социо-економски детерминанти. Данокот на промет учествува во просек со 64% во вкупните приходи од даноци на имот.

Графикон 5 Приходи од даноци на имот (2015-2019)

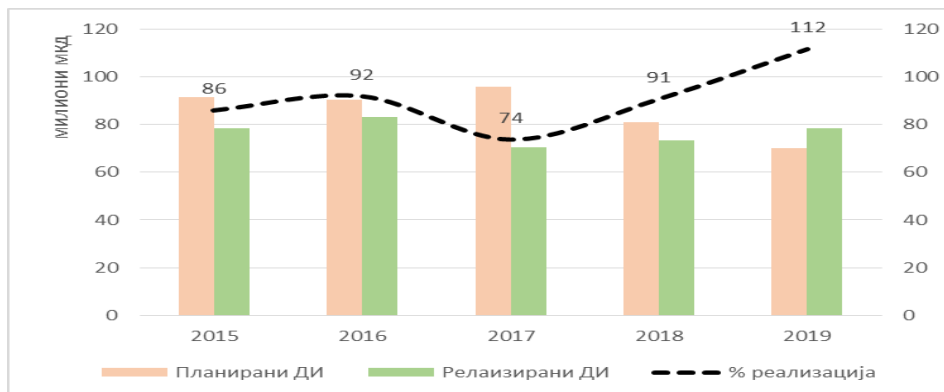
Извор: пресметки на авторот, податоци од Трезор на РСМ, Министерство за финансии

Данокот на имот од физички лица во просек за сите три општини учествува со 24% во даноците на имот. Сепак напоменуваме дека ваквиот удел зависи од општината и овој сооднос може да биде изедначен или пак обратен. Данокот на имот од правни лица кумулативно учествува со околу 7% во даноците од имот, додека данокот на наследство со околу 5%.

Степен на реализација на планирани приходи од даноци на имот

Стапката на реализација на приходите од даноци на имот кумулативно на трите општини во однос на планираните приходи во периодот од 2015 до 2019 година се движи од најниски 74% во 2017 до 112% во 2019 година. Во 2017 година во буџетите на ЕЛС, планирани се значително повисоки приходи од даноци на имот споредено со претходен период, додека во 2019 година во буџетите на ЕЛС планирани се значително пониски приходи од даноци на имот споредено со претходен период.

Графикон 6 Стапка на реализација на планираните приходи од даноци на имот кај пилот општините (2015-2019)

Извор: пресметки на авторот, податоци од Трезор на РСМ, и Завршна сметка на Буџет на РСМ за годините, Министерство за финансии

Стапката на реализација на даноците на имот блиски до „целосна“ реализација во последните две години, како резултат делумно и поради подобриот процес на планирање на приходите во општините и поставените ограничувања¹⁴.

1. Резултати од пилотирањето на опсервацијата на однесувањето на даночните обврзници

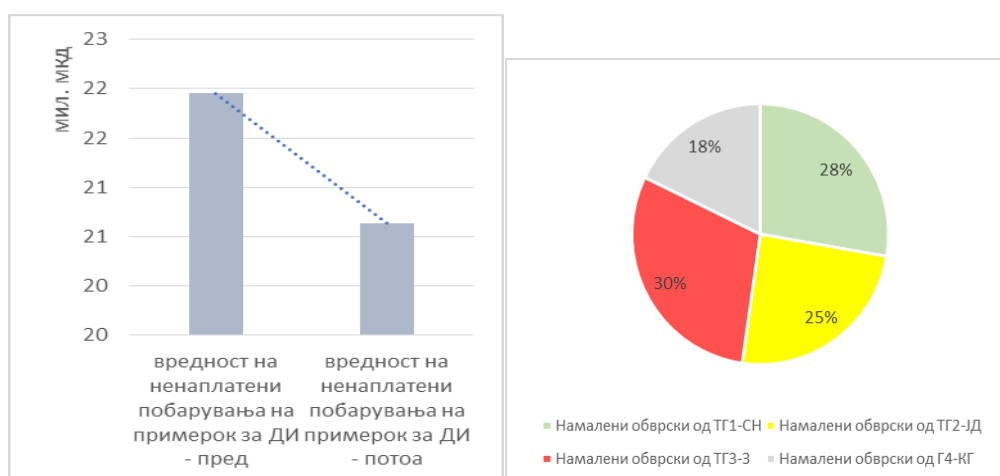
1.1. Ефект на зголемување на приходите на општините кумулативно

Од вкупната вредност на доспеани побарувањата на општините за данок на имот од физички лица, помалку од половина се обврски на физичките лица кои се доспеани во периодот од последните пет години. Остатокот од вредноста на побарувањата на општината за ненаплатен данок на имот се постари од пет години.

Вкупните ненаплатени побарувања за данок на имот од даночни обврзници со имот во општините во примерокот од 2.079 обврзници пред третирањето, изнесуваат 21,95 милиони денари. За истиот примерок по третирањето/интервенцијата и за истиот период (не земајќи ги предвид обврските кои произлегуваат од данокот на имот за 2020 година) изнесува 20,6 милиони денари. Во апсолутна вредност побарувањата односно долгот на даночните обврзници е намален за 1,32 милиони денари или 6% од побарувањата се наплатени во текот на интервенцијата.

Кумулативниот ефект на интервенцијата преку прибирање на средства од доспеаните обврски (изземајќи ја наплатата од т.н. контролна група) за општината изнесува намалување од 5% од побарувањата на примерокот.

Графикон 7 Ненаплатени побарувања за данок на имот – ефекти кај примерок

Извор: пресметки на авторот, податоци врз основа на истражување, ефекти од експеримент

¹⁴ Законот за финансирање на единиците на локалната самоуправа, сопствените приходи на основниот буџет на општината (даночни приходи, неданочни приходи, капитални приходи и трансфери без дотација од данокот од додадена вредност) може да се планираат со пораст од најмногу 10% од просечно остварените приходи во последните три години, според податоците од трезорската евиденција, од измена во Сл. Весник на РСМ 209/2018, а потоа во Член 22 став 2, од Сл. Весник на РСМ 244/2019 се покачува на 30%

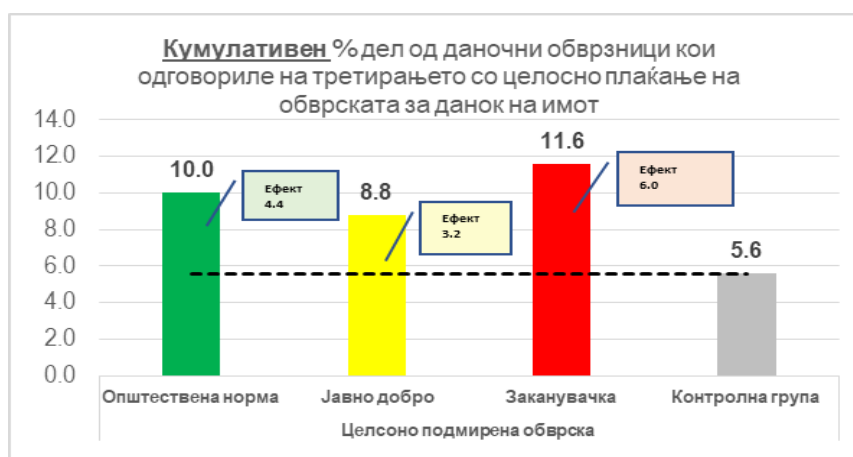
Ефектот од експериментот на даночните обврзници на кои им е испратено едно од трите писма/ порака преку: Писмо за општествена норма, Писмо за јавно добро и Заплавачко писмо, е позитивен, укажувајќи на потребата и ефективноста од комуникација со даночните обврзници и нивните вредности кои можат да поттикнат поголема даночна одговорност и унапредување на даночниот морал¹⁵.

1.2. Ефектот на различните видови на пораки врз однесувањето на даночните обврзници

Според пораката со намера да се влијае врз однесувањето на даночните обврзници за да се поттикне наплатата на обврските кои се кумулирале подолг период за данок на имот, највисок степен на реакција со целосно плаќање на долгот е евидентиран кај даночните обврзници на кои им е испратено писмо со „заканувачка“ порака.

Помал ефект има Писмото со порака за поттикнување на вредностите и општествена норма за подмирување на даночните обврски, и најмал ефект е забележан кај даночните обврзници на кои им е испратена порака за свесност за придонесот на даночната одговорност за јавното добро.

Графикон 8 Ефектите од третирање со различните видови на пораки кај даночните обврзници

Извор: пресметки на авторот, податоци врз основа на истражување, ефекти од експеримент

Иако со различен степен на ефективност, мерено низ степенот на реакција со плаќање на обврската по интервенција со порака, сите пораки со интенција на влијаење на вредностите и однесувањето на даночните обврзници во пилот општините имаат позитивен ефект врз наплата на даноците (целосна и делумна), споредено со контролната група односно лицата кои не се третирани со никаква порака (како што се третирани вообичаено).

- 10% од обврзниците кои имале доспеан и неподмирено долг по основа на данок на имот подолг период, целосно ја подмириле својата обврска откако им е испратена порака со интенција за влијаење врз нивните општествени вредности дека тие се еден од малцинството

¹⁵ Види повеќе во <https://cea.org.mk/predizvitsi-vo-sistemot-za-lokalni-danotsi-kaj-opshtinite-vo-severna-makedonija-fokus-na-danokot-na-imot/>

даночни обврзници во општината кои не ја исполните својата обврска за разлика од другите даночни обврзници во нивната заедница.

- 8,8% од обврзниците кои имале доспеан долг, целосно ја подмириле својата обврска откако им е испратена порака со влијаење врз нивните вредности за поттикнување и учество во обврските кои се за јавното добро и дека прибраните даноци од имот како и другите локални даноци се користат исклучиво за нивните локални потреби.
- 11,6% од обврзниците целосно ја подмириле заостанатата обврска за данок на имот, откако е испратена порака која се повикува на нефер однос кон останатите во заедницата и дека општината е одлучна да ги собере даноците со постапка за извршување, т.н. заплашувачка порака.

Од останатите нетретирани корисници (т.н. контролна група) 5,6% си ги подмириле своите заостанати обврски во целост.

Споредувајќи го ефектот од пораките за влијаење и испитување на вредностите на даночните обврзници кои подолг период не ги подмириле своите обврски, поголема наплатата кај оние кои добиле така наречена заплашувачка порака со која се истакнува нефер односот на даночниот обврзник кон останатите и одлучноста на општината за примена на законските мерки за покренување на постапка за извршување на присилна наплата има најголем ефект кај обврзниците кумулативно, што не е случај и посебно кај општините.

Значаен ефект има и пораката со влијаење на така наречената порака за општествена норма дека даночните обврзници не сакаат да бидат поразлични од останатите нивни сограѓани и дека постои општествена норма во заедницата за даночна одговорност.

Она што е во просек во помала мера ефективно е пораката за влијаење врз чувството за придонес кон јавното добро односно дека прибраните даноци се исклучиво за потребата на заедницата, што можеби е аспект врз кој општината треба да работи поактивно со граѓаните во насока на унапредување на довербата и отчетноста со цел кај граѓаните да се промени однесувањето во насока на подобрена даночна одговорност.

Табела 3 Ефектите од третирање со различните видови на пораки кај даночните обврзници со реакција на целосно плаќање на обврската

% на д. обврзници кои реагирале со целосно плаќање на обврската (мерено во број на лица)	% на промена	Намалени за ефектот кај КГ
Целосно подмирен долг – вкупно	10,10	4,5
Обврзници третирани – Порака за општествена норма	10,0	4,4
Обврзници третирани – Порака за јавно добро	8,8	3,2
Обврзници третирани – Заканувачка порака	11,6	6,0
Контролна група	5,6	

Извор: пресметки на авторот, податоци врз основа на истражување, ефекти од експеримент

Дел од обврзниците кои имаат заостанат долг, пак исто така делумно го подмириле својот долг, по испраќање на пораките. Имено, 4,6% до 6,9% од даночните обврзници подмириле дел од својата

заостаната обврска, но сепак овој процент не е повисок или поразличен од оној на контролната група. Оттука, не можеме да донесеме заклучок дека делумната наплата е предизвикана од пораките испратени до даночните обврзници со заостанат неплатен данок на имот.

Табела 4 Ефектите од третирање со различните видови на пораки кај даночните обврзници со реакција на делумно плаќање на обврската

% на д. обврзници кои реагирале со делумно плаќање на обврската (мерено во број на лица)	% на промена
Делумно подмирени	6,1
Обврзници третирани – Порака за општествена норма	6,6
Обврзници третирани – Порака за јавно добро	4,6
Обврзници третирани – Заканувачка порака	6,9
Контролна група	6,9

Извор: пресметки на авторот, податоци врз основа на истражување, ефекти од експеримент

Просечната вредност на долгот по даночен обврзник во општината, а кој не ја подмирил обврската, од примерокот, пред да биде третиран изнесувал просечни 10.558 денари. По испраќањето на писмата и наплатата на долг се намалил во просек за 636 денари.

Најголемо намалување се бележи кај обврзниците кај кои има најголем ефект, а тоа е заканувачката порака односно се бележи просечно намалување на обврската за 804 денари.

Табела 5 Ефектите од третирање со различните видови на пораки кај даночните обврзници врз вредноста на обврските

МКД	Просек по лице пред третирање	Просек по лице по третирање	Разлика по лице	Просек
Ненаплатени побарувања за ДИ – вредност во денари	10.558	9.922		636
Обврзници третирани со писмо 1 - зелено (општествена норма)	9.796	9.102		694
Обврзници третирани со писмо 2 - жолто (јавно добро)	11.456	10.838		619
Обврзници третирани со писмо 3 - црвено (заканувачко)	9.119	8.315		804
Контролна група - сиви	11.755	11.315		440

Извор: пресметки на авторот, податоци врз основа на истражување, ефекти од експеримент

За да ја утврдиме статистичката значајност на засебните пораки спроведена е OLS регресија на ниво на општина. Резултатите покажуваат различен степен на статистичка значајност на различните писма кај различните општини. Додека кај една од трите општини статистички е значаен ефектот на заплашувачката порака, кај другите две општини статистички е знаен ефектот на пораката за општествена норма но, не и на останатите две пораки.

1.3. Ефектот на различните видови на пораки врз однесувањето на даночните обврзници по пол

Различните пораки различно влијаат врз однесувањето на даночните обврзници по пол. Во истражувањето на ЦЕА за степенот на даночен морал и разликите по пол на ниво на цела држава укажа на поголем степен на даночен морал кај жените споредено со мажите.¹⁶

Локалниот ефект по полова структура на различните пораки кај примерокот во општините покажува дека кај оние даночни обврзници кои се третирали со писмо и целосно ги подмириле своите заостанати обврски постои разлика и по полова структура.

Вкупно, во просек за сите три третирани групи, без разлика на пораката, 7,8% од жените целосно си го подмириле заостанатиот долг, додека 10,5% од мажите – даночни обврзници со заостанати обврски го подмириле долгот за данок на имот. Големината на ефектот по порака пак покажува различна слика:

- 10,4% од сите третирани лица од женски пол со писмо со порака за општествена норма целосно ги платиле своите обврски, исто колку и 10% од мажите третирани со иста порака.
- 4% од лицата од женски пол со писмо до порака за јавното добро како вредност целосно го платиле својот заостанат долг, наспроти 9,6% од лицата од машки пол.
- Заканувачката порака исто така има ефект и кај жените но, во помала мера споредено со мажите. Од третираниот примерок на жени 9,2% реагирале позитивно на заканувачко писмо, а 12% од даночните обврзници од машки пол.

Општиот заклучок кумулативно за сите три општини е дека кај лицата од женски пол со делумно помал интензитет влијаат пораките за комуникацијата без разлика на пораката, главно поради послабот интензитет на пораката за јавно добро. Сепак треба да се напомене дека бројот на жени во примерокот, а врз основа на реалната дистрибуција на сопственост на имот по пол, се значително помалку, а и многу помалку даночни обврзници од женски пол имаат заостанати неплатени обврски. Во примерокот на даночни обврзници 14% се лица од женски пол а 86% лица од машки пол.

Табела 6 Ефектите од третирање со различните видови на пораки кај даночните обврзници по пол

Целосно подмириени, % од група	Вкупно	% жени (во сопствената група, вкупно жени)	% мажи
Сите 4 групи ВКУПНО	8,9	7,4	9,2
Обврзници третирани со писмо 1 - зелено (општествена норма)	10,0	10,4	10,0
Обврзници третирани со писмо 2 - жолто (јавно добро)	8,8	4,0	9,6
Обврзници третирани со писмо 3 - црвено (заканувачко)	11,6	9,2	12,0
Контролна група - сиви	5,6	6,3	5,5

Извор: пресметки на авторот, податоци врз основа на истражување, ефекти од експеримент

За да се проценат каузалните ефекти на пораките врз даночните обврзници користиме PROBIT модел со кој го испитавме влијанието на полот врз однесувањето на даночните обврзници врз подмирување на заостанатата обврска за данок на имот. Резултатите

¹⁶<https://cea.org.mk/wp-content/uploads/2020/06/0.-Tax-payer-profile-socio-demo-economic-analysis-FINAL-CIP-08062020.pdf>

укажуваат дека полот е значајна променлива кај даночните обврзници во една од трите општини. Кај таа општина лицата од машки пол се со поголем степен на веројатност за доброволно подмирување на даночните обврски споредено со лицата од женски пол во истата општина.

1.4. Ефектот на различните видови на пораки врз однесувањето на даночните обврзници по возраст

Различните пораки различно влијаат и врз различната возрасна структура на даночни обврзници. Во истражувањето на ЦЕА за степенот на даночен морал индикативно лицата од повозрасната група на ниво на цела држава покажа поголем степен на даночен морал.¹⁷

Локалниот ефект по возрасна структура и различните пораки во општините и кај оние даночни обврзници кои целосно ги подмириле своите заостанати обврски постои разлика и тоа гледано низ категорија на возраст: лица од 18-35 години, од 36-55 години, и над 55 години.

- Вкупно во просек 8,3% од третата највозрасна група на даночни обврзници (над 55 години) го подмириле својот долг за данок на имот, наспроти оние лица во средната група (од 35 до 55 години), кај кои во просек 11,3% од обврзниците го платиле заостанатиот долг и 5,6% од најмладата возрасна група (до 35 години).

Табела 7 Ефектите од третирање со различните видови на пораки кај даночните обврзници по возраст

	Вкупно	18-35 години	36-55 години	над 55 години
Целосно подмириени				
Сите 4 групи ВКУПНО	8,9	5,6	11,3	8,3
Обврзници третирани со писмо 1 - зелено (општествена норма)	10,0	0,0	13,4	9,3
Обврзници третирани со писмо 2 - жолто (јавно добро)	8,8	10,0	10,7	8,1
Обврзници третирани со писмо 3 - црвено (заканувачко)	11,6	0,0	13,9	11,1
контролна група – сиви	5,6	14,3	7,3	4,9

Извор: пресметки на авторот, податоци врз основа на истражување, ефекти од експеримент

- 13,9% од сите третирани лица кои се во средната возрасна категорија помеѓу 36 и 55 години, третирани со писмо со заканувачка порака, го подмириле својот долг. Воедно тоа е најголемиот процент на подгрупа на возраст во комбинација со вид на порака кој има најголем ефект. Меѓутоа, со значајност кај оваа група граѓани е и ефектот од општествената норма, а со помало значење пораката со јавно добро. Сите лица во оваа возрасна група реагирале повеќе споредено со контролната група како и во споредба со останатите возрасни групи.
- Кај највозрасната група на лица, над 55 години, исто така најголем ефект има писмото со заканувачка порака, потоа пораката за општествена норма, па пораката со јавно добро. Контролната група во оваа возрасна група со најмал интензитет ги подмирила заостанатите даночни обврски.
- Се истакнува дека кај примерокот од најмладата популација под 35 години ефект имала само пораката за јавно добро меѓутоа помалку од контролната група со овие карактеристики па оттука

¹⁷ Види повеќе во <https://cea.org.mk/wp-content/uploads/2020/06/0.-Tax-payer-profile-socio-demo-economic-analysis-FINAL-CIP-08062020.pdf>

за овие лица може да биде дека ниту една од пораките не иницирала подмирување на данокот кој е заостанат.

Повторно, треба да се напомене дека и најголем дел од популацијата на лица кои се сопственици на недвижен имот се од повозрасни лица, па оттука и лица со повеќе заостанати неподмирени обврски.

За да се проценат каузалните ефекти на пораките врз даночните обврзници користиме PROBIT модел со кој го испитавме влијанието на возраста на даночните обврзници врз подмирување на заостанатата обврска за данок на имот. Резултатите укажуваат дека возраста е значајна променлива само кај даночните обврзници од една од трите општини. Кај таа општина возраста е статистички значајна и тоа колку е постар даночниот обврзник, толку е понизок степенот на доброволното подмирување на даноците.

Резултатите од *PROBIT* регресијата покажуваат статистичка значајност на комуникацијата со даночните обврзници преку влијаење на однесувањето со пораки.

Разликите во ефектите кај различните општини потврдуваат дека секоја општина има даночни обврзници со различни профили и карактеристики.

Карактеристиките на даночните обврзници се значајна информација која треба да ја анализира секоја општина, врз основа на која може да влијае врз моралот на даночните обврзници.

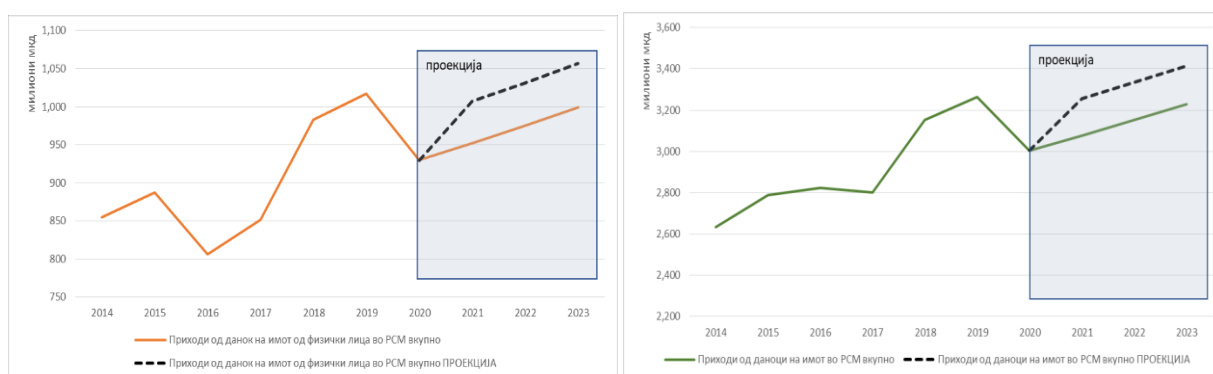
Моделот на алтернативна комуникација со даночните обврзници преку различни пораки е флексибилен и едноставен, и го прави тоа возможно.

2. Можности за зголемување на приходи преку влијаење на однесувањето

Искуството покажува дека таканаречените поттикнувања на однесувањето кај даночните обврзници има ефект во подмирување на доспеаните обврски. Меѓутоа, освен за корекција во однесувањето, овој процес може да се користи и како форма за превенција, користејќи исти постапки, меѓутоа со намера однапред да се потсетат даночните обврзници за приближување (на пример) на рокот за одредена даночна обврска.

Проекцијата врз потенцијалното однесување на даночните обврзници, тешко може да се генерализира, посебно ако успешноста во прибирањето на обврските за еден вид на данок, не значи ист потенцијал за репликација на резултатите. Меѓутоа, доколку ги реплицираме резултатите на национално ниво (*ceteris paribus*) можеме да добиеме претстава за потенцијалните ефекти врз локалните буџети преку ваквите иновативни интервенции.

Графикон 9 Приходи од данок на имот од физички лица и даноци на имоти – претпоставка за национално ниво

*податоците 2014-2020 се реализирани приходи, податокот за 2020 година е преземен од квартално извршување на буџети на ЕЛС, податоците за 2021 -2023 се претпоставени приходи со стапка на раст од просекот на промената на периодот 2014-2020, и дополнителни 5,8% од ефекти преку комуникација со даночни обврзници.

- Дополнително прибраните приходи преку интервенцијата кумулативно на третиралиот примерок, изнесуваат 1,3 милиони денари од 6% од должниците кои ги подмириле своите даночни обврски
- Дополнително прибраната вредност, приход на општините, претставува 5,8% од вкупно прибраните приходи од данок на имот од физички лица споредено со 2019 година.
- Доколку оваа стапка ја примениме на ниво на РСМ кај сите ЕЛС, *ceteris paribus*, може да претпоставиме дека преку еднаквата интервенција можат да се соберат дополнително 0,9 милиони евра данок на имот од физички лица, или меѓу 2,5-3 милиони евра приходи од Вкупни даноци на имот.
- Ваквата интервенција на ниво на сите општини на РСМ би ги зголемила Сопствените приходи на ЕЛС за дополнителни 1,4%, а Вкупните приходи би се зголемиле за 0,5%.
- Фискалната автономност на општините преку ваква интервенција, *ceteris paribus*, би се зголемила за 0.5 процентни поени.

3. Сумарни заклучоци

- **Сите писма со бихевиористички пораки за поттикнување на однесувањето на даночните обврзници за подмирување на заостанатите обврски имаат позитивен ефект во наплатата на општинските приходи.** Ваквиот резултат укажува на потребата и ефективноста од комуникација со даночните обврзници во согласност со нивните вредности кои можат да поттикнат поголема даночна одговорност и унапредување на даночниот морал. 10% од сите даночни обврзници во примерокот (кумулятивно за трите пилот општини) кои добиле една од трите дизајнирани пораки, целосно ги подмириле заостанатите обврски за данок на имот, наспроти 5,6% од контролната група.
- **Можност за зголемена наплата преку влијаење на однесувањето кај најмалку 4,5% од даночните обврзници со заостанати обврски за данок на имот само преку не-конвенционална комуникација.** Вкупната кумулирана вредност на доспеани побарувања за данок на имот од физички лица по испраќањето на пораките се намалила за 6%. Не сметајќи ги прибраните средства од намирните обврски во контролната група, побарувањата на општината од примерокот се намалил за 5% преку целосна наплата на повеќегодишниот долг за данок на имот. Изразено во удел од прибраниот приход од данок на имот од физички лица за една година (на пример споредено со 2019 г) тоа претставува 4,7% од вкупните приходи за данок на имот од физички лица во трите општини, или 1,4% од вкупните приходи од даноци на имот во таа година (за сите три општини).
- **Во просек најголемо влијание кај даночните обврзници од пилот општините со повеќегодишни кумулирани обврски има таканаречената „заканувачка“ порака, а со помало влијание е пораката со општествената норма.** 11,6% од обврзниците целосно ја подмириле заостанатата обврска по добивање на писмо со заканувачка порака, која се повикува на нефер однос спрема останатите во заедницата и дека општината е одлучна да ги собере даноците со постапка за извршување; Овој ефект намален за ефектот од контролната група изнесува 6%; 10% од обврзниците целосно ја подмириле својата обврска откако им е испратена порака со влијаење врз нивните општествени вредности во која се укажува дека тие припаѓаат на група на даночни обврзници кои не ја исполните својата обврска за споредба со другите во нивната заедница (или ефект од 4,4% намален за ефектот спореден со контролната група); и 8,8% од обврзниците целосно ја подмириле својата обврска откако им е испратена порака со влијаење врз вредноста за поттик и учество во обврските кои се за јавното добро дека прибраните даноци од имот се исклучиво за нивните локални потреби (или ефект од 3,2% доколку се намали за ефектот од контролната група).
- **Просечната вредност на долгот на даночните обврзници со заостанат долг по доставување на пораката се намалила за 636 денари.** Просечната вредност на долгот по даночен обврзник кој не ја подмирил обврската од примерокот пред да биде третиран изнесувала 10.558 денари, додека по испраќањето на писмата се намалила во просек за 636 денари. Најголемо просечно намалување во апсолутна вредност, се бележи кај обврзниците кои добиле заканувачката порака со просечно намалување на обврската по обврзник од 804 денари.

➤ **Идентификуван е локален ефект и по полова структура на различните пораки кај даночните обврзници во општините во пилотот.**

Во просек 7,8% од жените и 10,5% од мажите, целосно го подмириле заостанатиот долг. Големината на ефектот по порака е различна и тоа: 10,4% од сите третирани жени со писмо со општествена норма целосно ги платиле своите обврски, наспроти 10% од мажите третирани со иста порака; 4% од жените третирани со писмо за јавно добро наспроти 9,6% од мажите целосно го платиле заостанатиот долг, и 9,2% од жените наспроти 12% кај мажите кои допиле писмо со заканувачка порака целосно го платиле долгот.

Овие резултати покажуваат, до одреден степен поголемо влијаење на општествените вредности кај лицата од женски пол, додека јавното добро како вредност немало влијание врз лицата од женски пол и речиси целосниот ефект од оваа порака е од реакцијата на даночните обврзници од машки пол. Заканувачката порака исто така има ефект и кај жените но, во помала мера споредено со мажите.

➤ **Идентификуван е локален ефект по возрастна структура и различните пораки во таргетираните општини.**

Во просек 11,3% од втората по возраст група на даночни обврзници го подмириле својот долг за данок на имот по третирањето, наспроти оние во највозрасна група кај кои пак во просек 8,3% го платиле заостанатиот долг и 5,6% од најмладата возрастна група.

13,9% од третирани лица со писмо со заканувачка порака, и се во средната возрастна група обврзници го подмириле својот долг, воедно тоа е најголемиот процент на категорија на возраст со порака кој има најголем ефект. Меѓутоа, со речиси исто влијание кај оваа група граѓани е и ефектот од пораката за општествената норма, а со помало значење пораката за јавно добро. Сепак сите се со значително повисок процент од контролната група во споредба со целосниот примерок во нивната возрастна група.

Кај најмладата возрастна група, лица помеѓу 18 и 35 години, најголем ефект има писмото со јавно добро, додека останатите немаат ефект. Кај највозрасната група, над 55 години, најголем ефект има заканувачката порака, следено по општествената норма и јавното добро.

➤ **Сите три дизајнирани пораки на комуникација произведуваат влијанија врз стапката на наплата на заостанатите побарувања за данок на имот.** Преку пораките кои влијаат на однесувањето на даночните обврзници се поттикнуваат даночните обврзници да ги платат своите заостанати обврски, но ист така може да се користат и за поттикнување на навремено плаќање на сите даночни обврски и локални даноци (превентивен пристап).

Преку унапредена комуникација може да се поттикне навремено и јасно информирање на даночните обврзници за работата на општината и постепено да се влијае на унапредување на даночниот морал на релативно ефтин и брз начин кој се очекува да има позитивни промени во прибирањето на планираните приходи без промена на регулативата. Потсетуваме дека, 65% од граѓаните на РСМ, т.е. на национално ниво изјавиле дека доколку имаат повеќе информации за начинот и намената за што се трошат приходите од даноци навремено и целосно би ги плаќале даноците (види повеќе во ЦЕА, 2020¹⁸).

¹⁸ <https://cea.org.mk/proekt-za-danochna-odgovornost-kon-graganska-odgovornost-i-odgovorni-danotsi/>

- **Фискалната автономност на општините во РСМ преку ваква интервенција, би се зголемила за 0,5 процентни поени.**

Дополнително, прибраните приходи преку интервенцијата кумулативно изнесуваат 1,3 милиони денари од 6% од должниците, кои ги подмириле своите даночни обврски. Прибраната вредност претставува 5,8% од вкупно прибраните приходи од данок на имот од физички лица во 2019 година. Доколку оваа стапка ја примениме на ниво на РСМ кај сите ЕЛС, ceteris paribus, може да претпоставиме дека преку еднаквата интервенција можат да се соберат дополнително 0,9 милиони евра данок на имот од физички лица, или меѓу 2,5-3 милиони евра приходи од даноци на имот. Ваквата интервенција на ниво на сите општини на РСМ би ги зголемила сопствените приходи на ЕЛС за дополнителни 1,4%, а вкупните приходи би се зголемиле за 0,5%.

- **Резултатите од PROBIT регресијата покажуваат статистичка значајност на комуникацијата со даночните обврзници преку влијање на однесувањето со пораки.**

Сепак постојат разликите во ефектите кај различните општини со што се потврдува дека секоја општина има даночни обврзници со различни профили и карактеристики. Карактеристиките на даночните обврзници се значајна информација која треба да ја анализира секоја општина, врз основа на која може да има влијание врз моралот на даночните обврзници. Моделот на алтернативна и флексибилна комуникација со даночните обврзници го прави тоа возможно.

- **Системот на логистичка организација и физичка достава на даночните решенија, заедно со писмата со пораки може да има негативен ефект кон остварување на потенцијалот на пораките.**

Во текстот погоре, се пресметуваат и презентираат резултатите од сите под-групи но, тоа би бил најмалку (минимум) очекуваниот ефект бидејќи системот на контрола на достава на писмата, за оние кои требало да ги добијат писмата со пораки е надвор од наша контрола како и недостатокот на повратна информација за вистинската стапка на доставени пораки до лицата за кои истата била намената. Постои веројатност дека поради различни причини дел од даночните обврзници што требало да ги добијат писмата воопшто и не ги добиле, поради неточни или застарени поштенски адреси, игнорирање на писмата или пак недостатоци во системот на достава. Затоа, ефектите на интервенција може да се испитуваат врз основа на оние што требало да ги примат писмата (намера за третирање) наместо оние кои всушност ги добиле писмата. Оттука, може да се претпостави, без притоа да квантифицираме, дека со поефективен систем на достава на решенијата, заедно со писмото, дека можело да се постигне и поголема ефективност (порака и научена лекција за идни активности).

- **Ковид-19 ефект врз кој немаме контрола би можело да имало ефект врз резултатите.**

Дополнително, она што претставува предизвик но, и може да има импликации во резултатите се и ефектите од Ковид-19. Имено, процесот беше одложен и побавен од првично планираниот. Дополнително, можните негативни финансиски ефекти кои може да ги има врз населението во смисла на намалени приходи може да има исто така негативни импликации. Можни се импликации на начинот на реакција на даночните обврзници и тонот на комуникацијата.

Осврт кон анализата

Фискалната автономија на локалните власти е во голема мерка дефинирана од обемот на сопствените извори на приходи кои ја лимитираат зависноста на општините од меѓувладините трансфери и од приходите кои што ги прима од државниот буџет.

Локалните даноци, надоместоците за користење и таксите треба да овозможат оспособување на општините да развијат и воведат сопствени мерки на социјалната политика преку користење на овие извори на приходи.

Помеѓу различните такси, надоместоци и даночни приходи, данокот на имот стана важен извор за финансирање на локалните трошоци. Со негово трансферирање на локално ниво во 2005 година се претпоставуваше дека ќе се зголеми интересот на општините во Република Северна Македонија за негова наплата, а од друга страна се очекуваше подигнување на свеста на граѓаните за поврзаноста на овие приходи со услугите од јавен карактер кои што ги нуди локалната самоуправа.

Но, и по 15 години од започнувањето на процесот на децентрализација наплатата на локалните даноци посебно на данокот на имот претставува предизвик за најголемиот број на ЕЛС во Република Северна Македонија, пред сè поради недостатокот на капацитети на општините, како и поради социо-економските и демографските карактеристики на даночните обврзници.

Центарот за економски анализи (ЦЕА) како истражувачки центар оди чекор понатаму и во рамки на Проектот за даночна одговорност: **Промовирање на даночна одговорност преку увид во однесувањето на даночните обврзници (проект поддржан од страна на Европска Унија)** преку тестирање спроведено на три пилот општини укажува на потребата за дополнување на класичните методи кои што се применуваат од страна на ЕЛС при наплатата на даноците на имот посебно во делот на данокот на имот од физички лица, како и градење на алтернативен начин на комуникација со даночните обврзници преку користење на бихевиористичкиот пристап, а во насока на надминување на проблемите во наплатата на приходите.

Центарот за економски анализи и во услови на пандемија од Ковид-19 со помош од горенаведените пилот општини **успешно** го имплементира овој дел од Проектот за даночна одговорност преку прибирање и анализа на собраните податоци за однесувањето на даночните обврзници преку користење на алатки како испраќање на писма со пораки до даночните обврзници како потсетник за мотивите за плаќање даноци; поттикнување на даночните обврзници да учествуваат со подмирување на своите заостанати, како и тековни даночни долгови со цел креирање на јавни добра кои ќе служат исклучиво за задоволување на потребите во рамките на нивната општина.

Преку спроведеното истражување во овие три пилот општини, Центарот за економски анализи укажува на позитивен ефект од примената на бихевиористичкиот пристап во насока на поттикнување повеќе луѓе да ги платат своите заостанати обврски, но истовремено укажува и на можноста на користење на овој пристап и овој тип на алатки (пораки, писма со одредена содржина) од страна на ЕЛС во насока на поттикнување на навремено плаќање на тековните даночни обврски од даночните обврзници. Истражувањето посочува дека овој пристап на градење на двонасочна комуникација помеѓу општините и граѓаните како даночни обврзници може да поттикне навремено, транспарентно информирање за работата на општината, посебно во делот на трошењето на средствата собрани од страна на даночните обврзници како и постепено да се влијае на унапредување на даночниот морал кај даночните обврзници.

Александра Саравинов, Експерт за локални даноци

Листа на референци и користени материјали

- Гарванлиева Андонова, В., Николов, М., Димовска, Г., Петровска, А., *Предизвици во системот за локални даноци кај општините во Северна Македонија : фокус на данокот на имот*, (2020), Центар за економски анализи – ЦЕА, достапно на <https://cea.org.mk/predizvitsi-vo-sistemot-za-lokalni-danotsi-kaj-opshtinite-vo-severna-makedonija-fokus-na-danokot-na-imot/>
- Министерство за финансии на Република Северна Македонија, *Податоци за извршување на буџетите на ЕЛС*, достапни на www.finance.gov.mk, последно видено на 16.02.2021
- Смилевски, Б., Димовска, Г., Николов, М., Гарванлиева Андонова, В., Петровска, А., *Даночниот морал во Република Северна Македонија: Анализа на факторите на даночниот морал*, (2020), Центар за економски анализи – ЦЕА, достапно на <https://cea.org.mk/wp-content/uploads/2020/06/0.-Analiza-na-danocen-moral-DETERMINANTI-CEA-28052020-so-CIP-2.pdf>
- Смилевски, Б., Димовска, Г., Николов, М., Гарванлиева Андонова, В., Петровска, А., *Даночниот морал во Република Северна Македонија : профил на даночните обврзници* (2020), Центар за економски анализи – ЦЕА, достапно на <https://cea.org.mk/wp-content/uploads/2020/06/0.-Tax-payer-profile-socio-demo-economic-analysis-FINAL-CIP-08062020.pdf>
- Статистички годишник на Република Северна Македонија 2020 година, дел 03. Население*, (2020), Државен Завод за Статистика на Северна Македонија, достапно на <https://www.stat.gov.mk/Publikacii/SG2020/SG2020-Pdf/03-Naselenie-Population.pdf>
- World Population Review, *Poorest countries in Europe 2021*, <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/poorest-countries-in-europe>, последно видено на 17/2/2021

ПРИЛОГ: Писма кои се доставени со бихевиорална порака до обврзниците

Писмо 1: Порака Општествена Норма

*Ве молиме платете го вашиот
заостанат долг за данок на имот!*

Почитувани,

Според евиденцијата на општината имате
заостанат долг за данок на имот.

Според нашите податоци, најголем дел
од граѓаните на општина [REDACTED] го
платиле данокот на имот.

Вие сте дел од оние кое сè уште не ја
подмириле својата обврска.

Ве молиме платете ја целосната ваша
обврска.

Доколку имате прашања Ве молиме |

Писмо 2: Порака Јавно Добро

Ве молиме платете го вашиот заостанат долг за данок на имот.

Почитувани,

Според евиденцијата на општината имате заостанат долг за данок на имот.

Дали знаете дека, 100% од данокот на имот кој го собира општината се троши за намените на граѓаните на општината?

Од прибраните средства општината го финансира претшколското образование, основното образование, локалните патиштата и за добробит на сите граѓани како за Вас така и за вашите најблиски.

Не бидете дел од даночно неодговорните граѓани во нашата општина и платете го вашиот долг за данок на имот.

Ве молиме платете ја целосната ваша обврска.

Доколку имате прашања Ве молиме

Писмо 3: Заканувачка порака

*Ве молиме платете го вашиот
заостанат долг за данок на имот.*

Почитувани,

Според евиденцијата на општината имате
заостанат долг за данок на имот.

*Неплаќањето на даноците креира
нефер товар врз останатите даночни
обврзници кои чесно ја исполнуваат
својата даночна обврска. Затоа како
Општина сме одлучни да ги собереме
даноците од оние кои избегнуваат да
ги платат.*

*Општината може да покрене
постапка за извршување со што ќе
бидете изложени на дополнителни
трошоци.*

Доколку не ја подмирите вашата обврска
ќе бидете предмет на извршна постапка.

Ве молиме платете ја целосната ваша
обврска.

Доколку имате прашања Ве молиме